

Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток» включено до переліку наукових фахових видань України з державного управління (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 1643 від 28.12.2019).

Спеціальність – 281.

Державне управління: удосконалення та розвиток. 2024. № 3.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2156.2024.3.26>

УДК 339.562 : 339.9 : [661.1 : 615.4]

О. В. Хитра,

*к. е. н., доцентка, доцент кафедри публічного управління та адміністрування,
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3558-749X>

РОЛЬ ІМПОРТОЗАМІЩЕННЯ У РОЗВИТКУ ФАРМАЦЕВТИЧНОГО РИНКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

О. Khytra,

PhD in Economics, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Public Management and Administration,

The Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law

THE ROLE OF IMPORT SUBSTITUTION IN THE DEVELOPMENT OF THE PHARMACEUTICAL MARKET OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION AND EUROPEAN INTEGRATION

У статті проаналізована специфіка розвитку фармацевтичного ринку України, що в умовах глобалізації та євроінтеграції потребує особливо виваженого регулювання з метою подолання надмірної залежності від імпортних поставок, забезпечення належного рівня національної безпеки і дотримання стандартів в системі охорони здоров'я. Розкрито зміст політики імпортозаміщення, що базується на принципах гнучкого комбінування різних методів впливу – від адміністративно-протекціоністських до економіко-ліберальних. Імпортозаміщення трактується як окремий етап у процесі модернізації та диверсифікації економіки з метою підвищення

конкурентоспроможності вітчизняних товарів на світових ринках. Узагальнення переваг і недоліків імпортозаміщення дозволило дійти висновку про неоднозначність впливу цієї стратегії на перспективи розвитку фармацевтичної галузі України та її участі у глобальній системі поділу праці. Уведено термін “синергія експортно-імпортних потоків”, під яким запропоновано розуміти ефект взаємообумовленості кількісно-якісних показників експорту й імпорту, що забезпечується взаємопосиленням методів стримування небажаного імпорту і стимулювання конкурентоспроможного експорту, пом’якшенням проявів селективного протекціонізму та відмовою від практики нелегітимного субсидювання, і сприяє прискореній інтеграції фармацевтичної галузі України до глобального та загальноєвропейського ринків.

The specificity of the development of the pharmaceutical market of Ukraine, which in the context of globalization and European integration requires particularly balanced regulation in order to overcome excessive dependence on imported supplies, ensure the appropriate level of national security and compliance with standards in the health care system has been analyzed in the article. The content of the policy of import substitution, which is based on the principles of flexible combination of various methods of influence from administrative and protectionist to economic and liberal ones have been disclosed. Import substitution has been interpreted as a separate stage in the process of modernization and diversification of the economy with the aim of increasing the competitiveness of domestic goods on world markets. Summarizing the advantages and disadvantages of import substitution made it possible to come to a conclusion about the ambiguous impact of this strategy on the prospects for the development of the pharmaceutical industry of Ukraine and its participation in the global system of division of labor. To substantiate the feasibility of import substitution, it is necessary to take into account the results of a comparative analysis of the effectiveness of domestic and imported medicines, the state of personnel, material, technical and financial support of the industry, as well as the assessment of the sufficiency of the potential of import substitution for its transformation into export potential. Applying import substitution on the basis of linear thinking (exclusively as a limitation of import supplies) can lead to the country losing its integration advantages, narrowing the range of foreign economic ties and reducing the efficiency of foreign economic activity, as well as unjustified overestimation of resources directed to import substitution production. However, the study of the possibilities of a timely transition from the strategy of import substitution to export-oriented production makes it possible to achieve a synergistic effect as a

result of complementing the benefits of regulating import volumes and creating a favorable institutional environment for improving the quality of export products. The term “synergy of export and import flows” was introduced, under which it is proposed to understand the effect of interdependence of quantitative and qualitative indicators of export and import, which is ensured by the mutual reinforcement of methods of curbing unwanted imports and stimulating competitive exports, mitigating the manifestations of selective protectionism and refusing the practice of illegitimate subsidies, and contributes to the accelerated integration of the pharmaceutical industry of Ukraine into the global and pan-European economic space.

Ключові слова: глобалізація, експорт, імпорт, імпортозаміщення, синергія експортно-імпортних потоків, фармацевтичний ринок.

Key words: globalization, export, import, import substitution, synergy of export and import flows, pharmaceutical market.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Становлення і розвиток вітчизняного фармацевтичного ринку відбувається під впливом державної політики, що регулює забезпеченість споживачів доступними лікарськими засобами, а також гострої конкурентної боротьби у сфері виробництва, дистрибуції й споживання між вітчизняними та зарубіжними виробниками, аптечними торговельними мережами, дистриб'юторами (в частині реалізації фармацевтичних препаратів) та аптечними закладами [1, с. 56]. Фармація України як вагомому промисловому сектору та одній з найприбутковіших галузей господарського комплексу історично належать лідируючі позиції у виробничій, науково-освітній та аптечній сферах, а тому вона є стратегічно важливою складовою макроекономічного комплексу країни, центром інновацій, де сконцентрований її технологічний і науковий потенціал [2, с. 24], а також залучається лєвова частка інвестицій. Оскільки здоров'я нації є невід'ємною складовою національної безпеки, інноваційний розвиток фармацевтичної галузі справедливо вважається одним з ключових напрямів модернізації економіки країни [3, с. 20], що, вочевидь, відіграватиме важливу роль у поствоєнному відновленні нашої держави. Звідси, виникає потреба у комплексному

оцінюванні та виявленні тенденцій розвитку українського фармацевтичного ринку в умовах глобалізації та євроінтеграції, подальшої соціалізації фармацевтичного бізнесу у контексті Цілей сталого розвитку, залучення прямих іноземних інвестицій і заохочення інноваційного розвитку суб'єктів господарювання цієї галузі [1, с. 56], у т. ч. шляхом впровадження до зовнішньоекономічної політики ретельно продуманих елементів імпортозаміщення, покликаних оптимізувати експортно-імпорتنі потоки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Специфіка функціонування і розвитку фармацевтичного ринку та фармацевтичної галузі є предметом дослідження багатьох науковців, серед яких О. Шандрівська, А. Цветковська [1], Н. Клуно [2], Н. Притульська, Ю. Мотузка, А. Кошельник [3], І. Буднікевич, В. Гончар [4], О. Світовий [5], О. Саліхова, Д. Гончаренко [6; 7], Г. Смірнова [8], Н. Демченко [9] та ін. Також актуальним для вітчизняної економіки залишається пошук оптимальної моделі імпортозаміщення в умовах глобалізації та євроінтеграції. У цій сфері вагомими є напрацювання таких вчених, як А.А. Мазаракі, Т.М. Мельник, К.С. Пугачевська [10–13], Т.Г. Васильців, М.В. Цап, Н.Ю. Калиняк, М.М. Палінчак, Д.М. Стебляк [14–20], І.В. Дунаєв, В.Ю. Бабаєв [21], Р.Л. Лупак [22], О.О. Кундицький [23], Н.А. Карасьова [24], М.І. Губа [25], М.М. Чех, О.Б. Василиця, В.Т. Польовська [26], О.В. Прушківська [27], Т.В. Ващенко (Кисіль), Н.Є. Летуновська [28–30], Т.В. Романова [31] та ін. Разом з тим, суперечливість впливу ендогенних та екзогенних чинників на фармацевтичний ринок, нерозривний зв'язок тенденцій його розвитку з вимогами національної безпеки і стандартизації в системі охорони здоров'я, урахування стратегічного курсу євроінтеграції України та входження до глобальних ринків збуту фармацевтичної продукції обумовлюють потребу подальшого пошуку найбільш ефективних засобів стимулювання його розвитку, у т. ч. шляхом впровадження ефективних моделей імпортозаміщення та експортоорієнтованого виробництва.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є обґрунтування ролі імпортозаміщення у розвитку

фармацевтичного ринку, що зазнає трансформаційних перетворень під впливом глобалізаційних та євроінтеграційних тенденцій і потребує у зв'язку з цим оптимізації експортно-імпортних потоків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливим елементом системи публічного управління є управління фармацевтичною галуззю, яка посідає значне місце як у системі охорони здоров'я, так і в економіці країни в цілому. Упродовж останніх десятиліть співвідношення методів державного управління у цій сфері – комплексних і галузевих, організаційних та структурно-функціональних, централізованих і децентралізованих підходів – було інколи спорадичним, у результаті чого, як вважає Н. Клушко, держава втратила можливість ефективно впливати на інноваційну активність підприємств фармацевтичної галузі та процеси імпортозаміщення у ній [2, с. 24]. Відповідно, постає потреба удосконалення регулювання зовнішньоекономічної діяльності на фармацевтичному ринку, у т. ч. через обмеження небажаного імпорту і стимулювання розвитку експортоорієнтованого виробництва.

Разом з тим, слід зважати на соціальну функцію фармацевтичного ринку, що має бути врахована у процесі регулювання його зовнішньоекономічної складової, адже “охорона здоров'я – це та сфера, яка насамперед повинна підтримувати здоров'я населення і піклуватися про нього, спираючись на стандарти доказової медицини, а не на географію виробництва” [2, с. 27]. На розвиток цього ринку впливає чимало ендо- та екзогенних чинників: рівень життя, стан здоров'я, платоспроможний попит населення, регіональні диспропорції та ін. Регулювання фармацевтичного ринку за таких умов має бути орієнтоване на його збалансованість, підвищення стійкості до фінансових криз, забезпечення доступності лікарських засобів для широких верств населення [8, с. 29]. Як вважають О. Саліхова і Д. Гончаренко, лише цілеспрямовані дії з боку держави “здатні дати поштовх розвитку галузі на базі ендогенних інновацій та “конвертувати” євроінтеграційні процеси в конкурентоспроможні українські продукти і сприяти їх виходу на європейські ринки” [6, с. 113]. Втім, на думку І. Буднікевич і В. Гончара, “узгодження

потреб домогосподарств, суб'єктів господарювання і держав робить необхідним використання механізмів, які поєднують ринкове і державне регулювання фармацевтичного сегмента національної економіки” [4, с. 247].

Ситуація на фармацевтичному ринку відповідає класичним ознакам монополістичної конкуренції: на ньому представлено досить широке коло як покупців, так і продавців, які пропонують диференційований (схожий, але не ідентичний) продукт; диференціація товару визначається значною кількістю лікарських засобів-аналогів, близьких за хіміко-фармацевтичним складом, ціна на які коливається залежно від оригінальності; діють механізми ринкового ціноутворення, проте значним є сегмент лікарських засобів, який підлягає державному регулюванню; обмежені можливості цінової конкуренції підвищують роль брендів, реклами як інструментів змагальності продавців; визначна роль належить якості лікарських засобів; має місце відносно легкий вхід на ринок та вихід з нього; велике значення в діяльності учасників відіграє маркетинг.

Конструкція ринку монополістичної конкуренції примушує суб'єктів пропозиції фармацевтичного ринку застосовувати стратегії диференціації для виробництва лікарських засобів, які вирізняються високою якістю, винятковими функціональними характеристиками, мають значну інноваційну складову, що підвищує цінність продукту, гарантує позитивний споживчий досвід та лояльність покупців. Водночас, окремі сегменти цього ринку мають монополістичні ознаки, які пов'язані з широким асортиментом лікарських засобів, великими витратами на наукові дослідження і розробки, значними маркетинговими бюджетами, широкою розподільчою мережею тощо [4, с. 247–248].

Варто зазначити, що український фармацевтичний ринок останніми роками розвивався досить динамічно, незважаючи на знецінення гривні, зростання вартості імпортової сировини та падіння купівельної спроможності населення. Попри неможливість вітчизняних підприємств конкурувати зі світовими виробниками оригінальних препаратів та випуск переважно препаратів-дженериків, провідні українські фірми нарощували свою сукупну ринкову частку, досягнувши у вартісних обсягах рівня 61,2 млрд грн [10, с. 15].

Зростання підтримувалося завдяки реформуванню механізму державних закупівель у медицині, впровадженню реімбурсації, а також зовнішнім попитом, якому сприяло одержання підприємствами сертифікатів GMP.

Втім, після 24 лютого 2022 року із введенням воєнного стану відбулися зміни, що призвели до сповільнення розвитку фармацевтичного ринку. Так, експорт вітчизняної фармацевтичної продукції у 2022 році порівняно з 2021 роком зменшився на 24,5 % і становив лише 238,1 млн дол. США, хоча за 2015–2021 роки цей показник зріс майже у 2 рази – до 315,4 млн дол. США. Аналогічною є ситуація з імпортом: його вартість у 2022 році становила 1900,6 млн дол. США, що менше попереднього року на 37,8 % [5].

Існують також певні внутрішні проблеми у фармацевтичній галузі, які перешкоджають розвитку вітчизняних виробників. Зокрема, недостатньо розвинені технології та матеріальна база, через що на ринку представлена дуже незначна кількість українських розробок і відбувається досить повільне впровадження передових технологій. Певні проблеми створюють і чинні норми регулювання й контролю, внаслідок чого уповільнюється вихід на ринок препаратів-новинок. Ще однією перешкодою для розвитку вітчизняного фармацевтичного сектора є малий обсяг внутрішнього ринку та низька купівельна спроможність населення. А це, своєю чергою, призводить до зменшення обсягів інвестицій, повільного нарощування власного виробництва і впровадження технологій, збільшення собівартості продукції та відсутності економічних можливостей для постачання вітчизняної продукції за кордон [3, с. 26].

Особливої уваги потребує імпортна складова зовнішньоекономічної діяльності на фармацевтичному ринку. Теорія та світова практика свідчать про суперечливість поглядів щодо наслідків імпорту для національної економіки. Імпорт задовольняє потреби країни в товарах, які або не виготовляються вітчизняними підприємствами, або ж їх випуск є недостатнім. Як наслідок, забезпечується активне насичення внутрішнього ринку та економія суспільної праці, підвищення рівня зайнятості в торгівлі та суміжних видах діяльності, зростання стандартів виробничого й особистого споживання через придбання

товарів і технологій, розширення обсягів надходжень до державного бюджету. Однак на певному етапі розвитку за умов низької конкурентоспроможності вітчизняного виробництва імпорту зумовлює нераціональне збільшення частки іноземної продукції у внутрішньому споживанні на тлі зменшення зайнятості і погіршення фінансового стану місцевих підприємств [10, с. 18–19].

Упродовж усього періоду незалежності внутрішній ринок в Україні відігравав другорядну роль: національні виробники і споживачі, як правило, орієнтувалися на привабливіші зовнішні ринки та більш конкурентоспроможну імпорту продукцію. У такій моделі економічного розвитку, за твердженням А.А. Мазаракі і Т.М. Мельник, нагромаджувалися макроекономічні дисбаланси та девальваційний потенціал [10, с. 27]. Тому можна зробити висновок, що тенденція до нарощування частки імпорту не відповідає національним економічним інтересам і гальмує потенціал розвитку національного виробництва.

Імпорту лікарських засобів – це загальносвітова тенденція, і Україна у цьому контексті не є винятком, хоча, безумовно, занадто висока частка імпорту ліків на ринку може становити загрозу для національної безпеки [2, с. 27]. Як відомо, пасивна роль держави у системі регулювання імпорту товарів поступово призводить до втрати окремими галузями економіки конкурентоспроможності навіть на внутрішньому ринку. Роль держави полягає в організаційному й адміністративному сприянні бізнесу в розвитку тих видів діяльності, які будуть комерційно вигідними (особливо порівняно з прибутковістю аналогічних зарубіжних виробництв), з метою формування у ділових кіл інтересу до диверсифікації діяльності, виробництва в Україні нових або більш якісних товарів, створення орієнтованої на експорт ринкової інфраструктури [12, с. 30; 17, с. 300; 21].

Усі країни, які пройшли стадію індустріалізації, зіткнулися з необхідністю впровадження політики імпортозаміщення, але найбільш складною для реалізації вона є на ринку лікарських засобів. У першу чергу це пов'язано з тим, що імпорту акумулює левову частку фармацевтичних ринків багатьох країн світу. У структурі фармацевтичних ринків країн ЄС, навіть серед найбільших

світових виробників фармацевтичної продукції, показники імпорту перевищують у відсотковому співвідношенні обсяг продукції місцевого виробництва [2, с. 26]. Враховуючи об'єктивну залежність національного фармацевтичного ринку від імпорту лікарських засобів, при розробці стратегії імпортозаміщення необхідно враховувати тенденції розвитку ринку медичних послуг, прогноз розвитку світового фармацевтичного ринку, а також напрями узгодження з національною економічною стратегією, стратегією розвитку фармацевтичної галузі, стратегією національної безпеки України, з політикою євроатлантичної інтеграції і гармонійної інтеграції до системи світогосподарських зв'язків та орієнтуватися передусім на вимоги удосконалення системи охорони здоров'я і забезпечення потреб населення в якісній фармацевтичній продукції (рис. 1).

Рис. 1. Стратегічні орієнтири, що визначають характеристики імпортозаміщення на фармацевтичному ринку України

Джерело: авторська розробка

Наукові припущення щодо сутності поняття “імпортозаміщення” зводяться до виділення його економіко-ліберального та адміністративно-протекціоністського значення у відновленні та становленні у державі конкурентоспроможного виробництва, розвитку внутрішнього споживчого ринку, проведенні

необхідних структурних зрушень у макроекономічних співвідношеннях вітчизняної та імпоротної продукції як на внутрішньому ринку, так і у фазах суспільного відтворення (виробництві, обміні, споживанні) [22, с. 27–28].

Перш за все, імпортозаміщення – це окремий напрям державної політики прогресивного структурного реформування і комплекс заходів, метою якого є оптимізація співвідношень (за обсягами і питомою вагою) вітчизняного виробництва, імпорту та збуту на національному ринку товарів і послуг, що реалізується шляхом стимулювання розвитку і зміцнення конкурентоспроможності реального сектора економіки, “розумного” стримування імпорту, збільшення обсягів експорту, оптимізації торговельного балансу країни [20, с. 119]. Метою імпортозаміщення є зниження економічних загроз та сприяння розвитку внутрішнього виробництва, обмеження імпорту і стимулювання збуту національних товарів [23, с. 61].

Основою механізму стратегії імпортозаміщення є створення системи заходів зі стимулювання імпортозамінного виробництва, що включають інструменти інноваційної, грошово-кредитної, фіскальної, валютної та зовнішньоторговельної політики [24, с. 44; 25, с. 120]. До інструментів та засобів державного регулювання імпортозаміщення, крім усталених, М.В. Цап пропонує відносити стимулювання розвитку сектора засобів праці, інформаційних технологій, матеріально-технічного і ресурсного забезпечення внутрішнього виробництва. До ефективних інструментів імпортозаміщення дослідник відносить регулювання цін товарів на внутрішньому і зовнішньому ринках, активізацію інтелектуальної та інноваційно-інвестиційної діяльності, застосування кластерного підходу та формування зон високих технологій, надання маркетингово-аналітичної підтримки товаровиробникам [17, с. 301–302]. Важливу роль в реалізації моделі імпортозаміщення відіграє залучення прямих іноземних інвестицій, а тому слід вживати заходів щодо поліпшення іміджу України для потенційних інвесторів [11, с. 11; 26, с. 90].

Отже, імпортозаміщення – це процес скорочення або припинення імпорту певних товарів шляхом їх заміщення на внутрішньому ринку країни

аналогічними вітчизняними – адекватними або такими, що мають більш високі споживчі властивості і вартість, яка не перевищує вартості імпортованих [27, с. 53]. Він спрямований на те, щоб подолати негативні аспекти імпорту та прискорити процес планомірного нарощування виробництва і внутрішнього споживання вітчизняних товарів з одночасним зниженням споживання імпортованих товарів (у фізичному вираженні) [20, с. 118]. Стратегія імпортозаміщення може вважатися однією з форм торговельного протекціонізму, мета якого полягає у підтримці розвитку місцевого виробництва у межах обраних у певний спосіб галузей, які задовольняють внутрішній попит на імпортовані товари [12, с. 30].

Політику імпортозаміщення називають “імпортозамінною індустріалізацією” (import substitution industry), зважаючи на те, що заміна імпортованих товарів на вітчизняні у більшості випадків передбачає розвиток виробництв чи навіть галузей, які виготовлятимуть аналоги імпортованих виробів [24, с. 41]. При цьому деякі дослідники пропонують розрізняти імпортозаміщення (import substitution) як заміну імпорту товарами, які вже виготовляються всередині країни, та імпортозаміну (import replacement) – заміну імпорту товарами, які країна потенційно може виготовляти для власних потреб [16, с. 207; 20, с. 118]. Відтак, прямим результатом ефективної політики імпортозаміщення є зростання частки товарів, виготовлених на території країни, у загальному обсязі внутрішнього споживання. Проте його досягнення значною мірою зумовлене імпортозаміщенням у сферах капіталу і фінансів, людських ресурсів та інтелектуального капіталу, елементів матеріально-технічної бази, технологій і ноу-хау, інноваційних ресурсів, елементів інституційного середовища [16, с. 208; 20, с. 119].

Упровадження стратегії імпортозаміщення має узгоджуватися з вимогами СОТ, зокрема, не суперечити принципам вільної конкуренції, вільного ціноутворення, рівності умов торгівлі для вітчизняних та іноземних товаровиробників. Саме тому надзвичайно важливим при втіленні цієї стратегії є чітке визначення ролі держави – як справедливого арбітра, інституту, що може впливати на процеси в економіці виключно економічними методами [23, с. 61].

Державне регулювання імпортозаміщення – це процес застосування механізмів, інструментів та засобів з переважанням економічного підходу в цілях зміцнення конкурентоспроможності і розвитку вітчизняного виробництва, розвитку внутрішнього ринку та активізації зовнішньо- і внутрішньоторговельної посередницької та іншої економічної діяльності [18, с. 108]. Двома альтернативними та магістральними напрямками такої політики є: економічний – стимулювання розвитку та зміцнення конкурентних позицій вітчизняного виробництва; адміністративний – реалізація протекціоністських заходів з недопущення або обмеження можливостей доступу на внутрішній ринок імпортованих товарів та послуг [19, с. 113]. Т.В. Кисіль вбачає у державному регулюванні імпортозаміщення системний підхід, спрямований на зменшення частки імпортованих товарів, а також матеріалів, сировини та комплектуючих, з яких вони виготовляються, забезпечення кращого завантаження виробничих потужностей, підвищення ефективності внутрішнього виробництва та удосконалення контролю за якістю товарів і послуг, їх просуванням, функціонуванням внутрішнього ринку [28, с. 66]. Форми державної підтримки проєктів імпортозаміщення можуть бути різними: пряме субсидування з бюджету; зниження оподаткування для підприємств, які впроваджують процес імпортозаміщення; ескалація митних ставок залежно від ступеня готовності продукту та ін. Загалом, стратегія імпортозаміщення дає максимальний ефект, коли логічно поєднується з удосконаленням регулювання імпорту, митно-тарифної політики та політики підтримки експорту [11, с. 12–14].

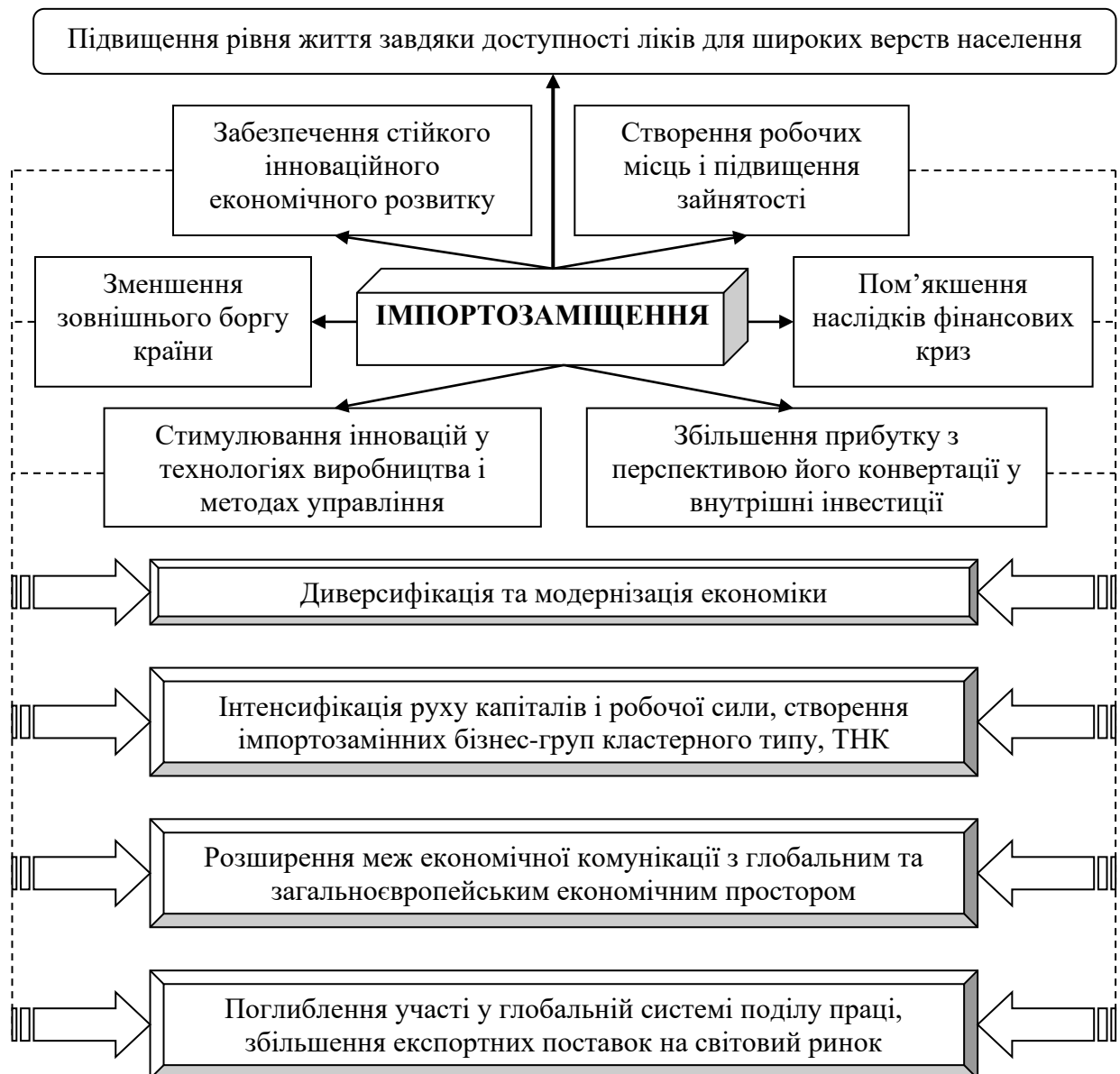
Зазвичай політика імпортозаміщення передбачає створення штучних стимулів (зовнішньоторговельних, валютних, технічних, адміністративних тощо) для розвитку окремих галузей вітчизняної промисловості з метою підвищення їх конкурентоспроможності на внутрішньому ринку і, зрештою, досягнення балансу експортно-імпортованих операцій [29, с. 81]. Втім, за переконанням Н.В. Демченко, процес імпортозаміщення повинен реалізовуватися не штучними заходами зі створення і регламентації певних пільг та ексклюзивних умов господарювання вітчизняних виробників, а насамперед створенням

конкурентних переваг вітчизняної фармацевтичної продукції – а це вже більш складна стратегічна та багатоаспектна проблема, яка потребує інтегрованих рішень не лише у політичній, а й економічній та соціальній сферах [9, с. 59].

Професор Дж.К. Хеллейнер вбачає завдання політики імпортозаміщення у тому, щоб поступово створити системи стимулів, які будуть урівноважувати відносну ефективність різних видів промислового виробництва і в такий спосіб підтримувати вітчизняне виробництво проміжних інвестиційних товарів шляхом зменшення імпорту споживчих товарів, а згодом і стимулювати їх промислове виробництво виготовляти продукцію на експорт [32, с. 22]. Отож, на державному рівні реалізація стратегії імпортозаміщення дає змогу розв'язати проблему дисбалансу експортно-імпортних операцій і водночас створити фундамент для модернізації промисловості; наступний рівень – це стратегія експортоорієнтації, націлена на інтеграцію конкурентоспроможного підприємства чи галузі до системи світогосподарських зв'язків, орієнтацію на науково-технічний прогрес та інноваційний шлях розвитку [30, с. 49].

Ефективне імпортозаміщення може бути чинником стійкого економічного зростання через створення нових робочих місць, розвиток сучасних технологій виробництва і менеджменту, а також фактором збільшення прибутку, який потенційно може бути конвертований у інвестиції [11, с. 11]. Імпортозаміщення забезпечує усунення загроз фінансових криз, сприяє наповненню державного бюджету і зменшенню зовнішньої заборгованості [25, с. 120]. Це своєрідний ключ до відновлення на новій технологічній основі переробних галузей, орієнтованих на внутрішній ринок [10, с. 7].

Незважаючи на очевидні позитивні наслідки (рис. 2), окремі науковці негативно оцінюють роль імпортозаміщення, вважаючи, що універсальним регулятором у відкритих економіках є ринок. Стратегія імпортозаміщення визнається неефективною, якщо призводить до гальмування процесів накопичення капіталу та імпорту технологій, уповільнення структурних змін, дезорганізації розподілу ресурсів, зменшення ефекту від зовнішньоекономічної діяльності тощо [33] (рис. 3).

Рис. 2. Роль імпортозаміщення на фармацевтичному ринку у розв'язанні внутрішніх проблем національної економіки та забезпеченні її інтеграції до системи світогосподарських зв'язків

Джерело: розроблено автором з використанням [10; 11; 24; 25; 31]

В умовах глобалізації важливе значення має стимулювання виробництва конкурентоспроможної фармацевтичної продукції на світовому ринку, а тому стратегія імпортозаміщення корелює зі стратегією інноваційного економічного розвитку, що зводиться до економічної диверсифікації та формування зорієнтованого на експорт виробничого базису.

Рис. 3. Негативні прояви імпортозаміщення

Джерело: складено автором на основі [16; 20; 33]

Політику імпортозаміщення брали на озброєння багато країн, але в більшості випадків вона не давала довгострокових результатів і не приводила до підвищення ефективності економіки. Якщо вітчизняні товари виявляються затребуваними лише на внутрішньому ринку, це веде до скорочення експорту і зменшення валютних надходжень. Для підтримки конкурентоспроможності локального товаровиробника уряди змушені впроваджувати заходи обмеження конкуренції з боку імпортної продукції, зокрема, шляхом введення додаткових податків на імпортні товари і штучного завищення обмінного курсу національної валюти. Але протекціонізм без стимулювання інноваційного розвитку промисловості призводить лише до довгострокового скорочення національної конкурентоспроможності та зростання імпортозалежності, тоді як підвищення продуктивності у базових експортоорієнтованих галузях завдяки імпортозаміщенню дає змогу сформувати тренд самопідтримки зростання [10, с. 7]. Загалом, більшість країн у ході індустріального розвитку спочатку

зміцнили внутрішній ринок за допомогою політики імпортозаміщення, а потім намагалися переходити до моделі експортоорієнтованої економіки [2, с. 26].

Дискусії щодо дієвості політики імпортозаміщення і стимулювання експорту, як правило, охоплюють дві основні проблеми. Перше питання: ці моделі є взаємовиключними чи вони все ж таки комплементарні; друга дилема полягає в тому, чи дійсно стимулювання експорту неминуче пов'язане з лібералізацією торгівлі. На перший погляд, політики стимулювання експорту та імпортозаміщення є протилежними і взаємовиключними за своєю сутністю та, як правило, представлені як альтернативні стратегії розвитку торгівлі.

Науковці дійшли висновку, що прямі обмеження та заборони імпорту мають переважно негативні наслідки. Застосування експортоорієнтованої стратегії економічного розвитку, звісно, має переваги, які проявляються у розширенні меж економічної комунікації з глобальним економічним простором. Така зовнішня економічна комунікація характеризується збільшенням активності руху капіталів, робочої сили, утворенням ТНК. Разом з тим, абсолютне домінування в національній економіці експортоорієнтованої стратегії або стратегії імпортозаміщення є неефективним. Як зауважує Т.В. Романова, структурна політика має носити комплексний характер і, відповідно, ґрунтуватися на використанні системи градації методів обох стратегій [31, с. 47–49].

Таким чином, практичний досвід доводить, що традиційна дихотомія між зростанням, орієнтованим на експорт, і зростанням, що ґрунтується на імпортозаміщенні, не відповідає дійсності. Як стверджує Н.А. Карасьова, стратегії імпортозаміщення та експортоорієнтованого розвитку повинні бути не взаємовиключними, а взаємодоповнюючими елементами ефективної зовнішньоекономічної політики, а їх впровадження – поетапним та науково обґрунтованим [24, с. 42]. Впровадження стратегії імпортозаміщення, по суті, виконує роль лише перехідного етапу до експортоорієнтованої економіки, створення конкурентоспроможного виробництва, здатного вистояти на внутрішньому та зміцнити позиції на зовнішніх ринках, широкомасштабного розвитку співробітництва вітчизняних та зарубіжних підприємств [17, с. 300;

18, с. 109; 24, с. 44]. Серед інструментів, застосування яких дає змогу швидше пройти цей шлях, виділяють формування та розвиток вертикально інтегрованих компаній, стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності, розвиток малого підприємництва, демонополізацію ринків і господарських ресурсів [17, с. 301]. Зокрема, вважається доцільним створення інноваційної інфраструктури та науково-технологічної бази для освоєння інноваційних напрямів у фармацевтичній промисловості, обов'язкове дотримання вітчизняними виробниками стандартів GMP, формування умов для співробітництва українських компаній з міжнародними фармацевтичними фірмами тощо [12, с. 43; 13, с. 31].

Отже, все більше підтверджень дістає припущення, що імпортозамінні галузі можуть з часом переростати у експортоорієнтовані з інтенсивним вивезенням замінників імпорту за межі країни. При цьому утворюється своєрідний ланцюжок дій: залучення інвестицій – акумуляція технологій – насичення внутрішнього ринку – експорт товарів-замінників [26, с. 90]. Загалом, державна політика імпортозаміщення може реалізовуватись за такими етапами: поетапного імпортозаміщення, інтенсивної модернізації, випереджального імпортозаміщення, відмови від імпортозаміщення [17, с. 302]. Виходячи з такої точки зору, політика імпортозаміщення створює передумови для стимулювання експорту, і за певних економічних умов вищезазначені стратегії можуть створювати ефект синергії [25, с. 120] (рис. 4).

Ефект синергії обумовлюється завдяки взаємозв'язку різних моделей імпортозаміщення (рис. 5). Наприклад, стратегія комплексного імпортозаміщення, орієнтована на зростання обсягу та частки реалізації вітчизняних товарів як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку [20, с. 119], має досить високий синергетичний потенціал.

Якщо стратегія обмеження реалізується шляхом впровадження протекціоністських заходів (посилення економічних бар'єрів для імпортних товарів), то функціональна стратегія – шляхом удосконалення елементів інфраструктури, інституціональних основ функціонування внутрішнього ринку, системи державного контролю та державних стандартів, системи інвестування

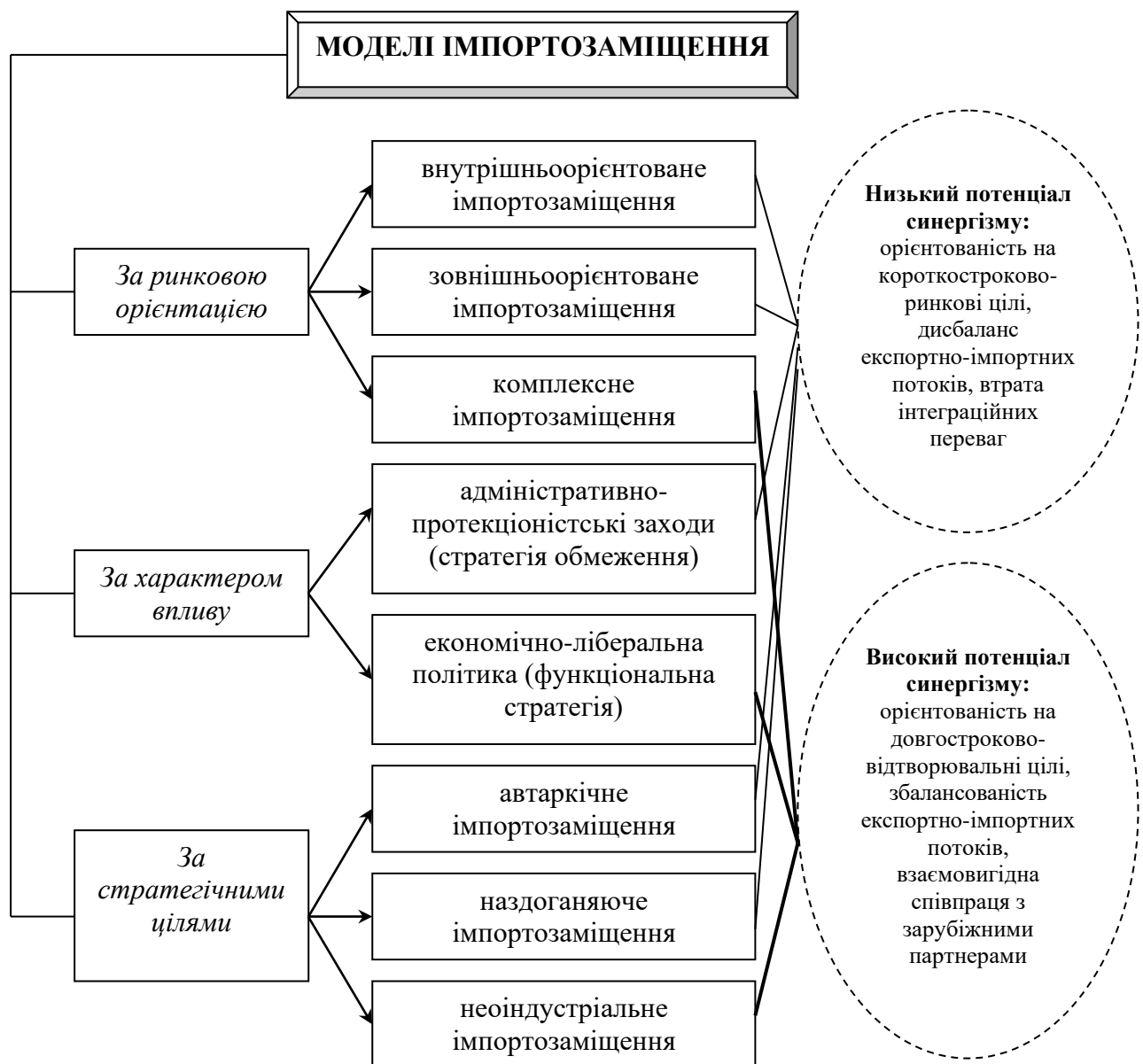
пріоритетних секторів економіки. При досягненні точки оптимуму захисні бар'єри необхідно знижувати. Спектр застосування стратегії імпортозаміщення повинен бути скоригований за найважливішими секторами, оскільки його значне розширення поглиблює замкненість національної економіки стосовно глобального економічного простору, що може викликати втрату інтеграційних переваг і зумовити ефект негативного синергізму [31, с. 46].

Рис. 4. Циклічний характер взаємозв'язків між імпортозаміщенням та стимулюванням експорту

Джерело: складено автором на основі [17; 26]

Реалізація стратегії автаркічного імпортозаміщення передбачає відмову від інтеграції до глобальних технологічних ланцюгів зі спробою часткового їх відтворення усередині країни та відсторонення від участі в міжнародному русі капіталу і трансфері інновацій. Її застосування на практиці продемонструвало неможливість вийти на позитивний макроекономічний тренд і скоротити технологічне відставання. У результаті наздоганяючого імпортозаміщення, коли в країні створюються складальні підприємства великих світових автомобілебудівних, радіоелектронних, хімічних, харчових корпорацій тощо, економіка стає повністю залежною від імпорту сучасного обладнання. Можна констатувати низький синергетичний потенціал в обох наведених стратегіях.

Рис. 5. Класифікація моделей імпортозаміщення за рівнем синергетичного потенціалу щодо інтеграції в систему світогосподарських зв'язків
Джерело: розроблено автором на основі [10; 20; 31]

Натомість неоіндустріальне імпортозаміщення – це об'єктивний процес, детермінований необхідними і суттєвими зв'язками між попитом і пропозицією, виробництвом і споживанням, що базується на провідних тенденціях розвитку сучасної світової економіки (структурні зміни під впливом НТП і глобалізації). Для реалізації політики неоіндустріального імпортозаміщення необхідним є технологічне співробітництво національних і зарубіжних компаній; така стратегія потребує вертикальної інтеграції виробників ресурсів, проміжної і готової продукції, науково-дослідних установ, банків і фінансових компаній [10, с. 8] та, відповідно, здатна генерувати потужний ефект синергізму.

Неоіндустріальне імпортозаміщення опосередковується мережею нових економічних зв'язків: 1) b2b (business-to-business): створення технологічної платформи і мережевого кластера імпортозаміщення на крос-платформенній і міжкластерній основі; 2) b2g (business-to-government): формування публічно-приватного партнерства, яке у перспективі може бути трансформоване в імпортозамінні холдинги з державною участю; 3) b2s (business-to-society): інноваційний розвиток переробного сектора в рамках “квадро-спіралі”, в якій реалізується запит на інновації та конкурентоспроможні вітчизняні блага з боку суспільства [34]. Синергетичною ознакою неоіндустріального імпортозаміщення є його інтегрованість до політики структурних перетворень економіки, що передбачає створення належного інституційного середовища, стратегічного планування щодо інвестування у конкурентоспроможні переробні виробництва, стимулювання крос-платформенних міжкластерних взаємодій у рамках імпортозамінних бізнес-груп [10, с. 9]. Перехід до неоіндустріального імпортозаміщення має супроводжуватися становленням нових суб'єктів – імпортозамінних бізнес-груп, в яких інтегруються виробничі, логістичні, науково-інноваційні компанії, спільна діяльність яких здатна відтворити в економіці конкурентоспроможні ланки виробничо-господарських ланцюгів [35].

Реалізація в Україні класичної моделі імпортозаміщення, яка базується лише на власних ресурсах і технологіях, пов'язана з суттєвими труднощами через втрату конкурентних позицій багатьма видами економічної діяльності. Для впровадження альтернативних моделей імпортозаміщення необхідно активно залучати міжнародні компанії та прямі іноземні інвестиції ТНК [11, с. 11; 26, с. 90]. Таким чином, на сучасному етапі є актуальним питання впровадження стратегії неоіндустріального імпортозаміщення, що передбачає розгортання конкурентоспроможних елементів глобальних виробничих ланцюгів, реалізацію структурних змін, пов'язаних з інноваційним розвитком фармацевтичної галузі. Ініціювання неоіндустріального імпортозаміщення націлює як на досягнення балансу участі української економіки у глобальній системі поділу праці, так і реалізацію національного інноваційного потенціалу

у вітчизняній промисловості. Однак, на думку А.А. Мазаракі і Т.М. Мельник, ланцюгова форма імпортозалежності, недостатньо розвинені інститути і несприятливе макроекономічне становище наразі роблять кінцевий результат цього процесу інваріантним – від автаркічного до неоіндустріального [10, с. 7].

Разом з тим, нові стратегічні документи ЄС, ухвалені у відповідь на кризу COVID-19, заклали підґрунтя для усунення вразливостей галузі через розширення внутрішнього виробництва та перенесення окремих виробництв (передусім активних фармацевтичних інгредієнтів) з Азії до Європи задля зменшення стратегічних залежностей, що в умовах євроінтеграції відкриває для України нові можливості для залучення інвестицій, трансферу передових технологій, створення нових підприємств. Як показує досвід ЄС, для зменшення імпортозалежності керівництво держави має вдатися до заходів щодо: 1) посилення науково-технологічного та інноваційного потенціалу фармацевтики; 2) сприяння приватним інвестиціям у розширення номенклатури продукції фармацевтичних компаній; 3) створення передумов для започаткування нових виробництв в Україні [6, с. 113–114]. Фармацевтична галузь, у свою чергу, має сприяти високим темпам економічного зростання, скороченню дефіциту бюджету, зниженню стратегічної залежності від імпорту, створенню нових високооплачуваних робочих місць, перетворенню України на повноцінного учасника світового ринку високотехнологічного фармацевтичного виробництва [6, с. 110].

Беручи до уваги Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року [36], зокрема, забезпечення здорового способу життя та сприяння благополуччю для всіх у будь-якому віці, а також сприяння всеохоплюючій і сталій індустріалізації та інноваціям, Д.О. Гончаренко [7] обґрунтувала необхідність формування дуалістичної державної політики та стратегії розбудови високотехнологічного фармацевтичного виробництва України, що базується на синергії та комплементарних заходах політики забезпечення населення лікарськими засобами та промислової політики, орієнтованої як на стимулювання розробки та випуску нових фармацевтичних товарів на базі передових технологій та зменшення залежності системи охорони здоров'я від

імпорту, так і на посилення конкурентоспроможності фармацевтичного виробництва, зменшення його залежності від іноземних товарів та технологій, активізацію суміжних видів діяльності, забезпечення стабільності постачання фармацевтичних товарів та перетворення галузі на дружній до навколишнього середовища стратегічний актив зростання економіки, зайнятості, національної безпеки. Реалізація цієї стратегії, крім іншого, передбачає створення нових фармацевтичних компаній (зокрема, за участю ТНК) для залучення передових іноземних технологій задля посилення ендogenous інноваційного потенціалу галузі [6, с. 111]. За нашим переконанням, одним з критеріїв успішності зазначеної політики є досягнення синергії експортно-імпортних потоків, що означатиме ефект взаємообумовленості кількісно-якісних показників експорту й імпорту, що забезпечується взаємопосиленням методів стримування небажаного імпорту і стимулювання конкурентоспроможного експорту, пом'якшенням проявів селективного протекціонізму та відмовою від практики нелегітимного субсидювання, і сприяє прискореній інтеграції фармацевтичної галузі України до глобального та загальноєвропейського ринків.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, ефективна політика імпортозаміщення має базуватися на принципах гнучкого комбінування різних методів впливу – від адміністративно-протекціоністських до економіко-ліберальних. Імпортозаміщення – це лише окремий елемент зовнішньоекономічної політики та проміжний етап у процесі модернізації та диверсифікації вітчизняної економіки з метою підвищення її конкурентоспроможності на світових ринках. Підхід до імпортозаміщення на засадах лінійного мислення (виключно як обмеження імпортних поставок) може призвести до нівелювання країною інтеграційних переваг, звуження спектру зовнішньоекономічних зв'язків і зниження ефективності зовнішньоекономічної діяльності, а також необґрунтованого завищення кількості ресурсів, що спрямовуються в імпортозамінні виробництва. Натомість вивчення можливостей вчасного переходу від стратегії імпортозаміщення до експортоорієнтованого виробництва дозволяє досягти ефекту синергізму в

результаті взаємодоповнення переваг від регулювання обсягів імпорту і створення сприятливого інституційного середовища для поліпшення якості експортної продукції. У процесі обґрунтування доцільності імпортозаміщення, крім іншого, необхідно враховувати результати порівняльного аналізу дієвості вітчизняних та імпортованих лікарських засобів, стан кадрового, матеріально-технічного та фінансового забезпечення галузі, а також оцінку достатності потенціалу імпортозаміщення для його трансформації в експортний потенціал.

Перспективи подальших досліджень вбачаються у доцільності розробки механізму трансформації стратегії імпортозаміщення у стратегію експортоорієнтованого виробництва фармацевтичної продукції.

Література

1. Шандрівська О.Є., Цветковська А.В. Дослідження фармацевтичного ринку України: у фокусі концентрація ринку. *Вісник НУ “Львівська політехніка”. Серія “Проблеми економіки та управління”*. 2022. № 1 (9). С. 56–68.
2. Клушко Н. Зарубіжний досвід імпортозаміщення у фармацевтичній галузі як приклад для України. *Економіка України*. 2012. № 6. С. 24–29.
3. Притульська Н., Мотузка Ю., Кошельник А. Фармацевтичний ринок України: тенденції розвитку в умовах пандемії COVID-19. *Товари і ринки: міжнародний науково-практичний журнал*. 2022. № 1 (41). С. 19–29.
4. Буднікевич І., Гончар В. Особливості монополістичної конкуренції на фармацевтичному ринку: глобальний та національний аспект. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія “Економічні науки”*. 2023. № 1. С. 246–253.
5. Світовий О.М. Деякі аспекти функціонування фармацевтичного ринку України. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 47. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2178/2104> (дата звернення: 10.03.2024).
6. Саліхова О., Гончаренко Д. Виклики COVID-19 фармацевтичній промисловості: відповіді ЄС та України. *Економіка і прогнозування*. 2021. № 3. С. 93–117. URL: http://eip.org.ua/docs/EP_21_3_93_uk.pdf (дата звернення: 10.03.2024).

7. Гончаренко Д.О. Теоретичні підходи та методологічні засади розвитку фармацевтики України в умовах європейської інтеграції. *БізнесІнформ*. 2021. № 5. С. 194–201.

8. Смірнова Г.В. Регулювання фармацевтичного ринку в контексті оптимізації соціального забезпечення населення. *Регіональна економіка*. 2021. № 4. С. 29–34.

9. Демченко Н.В. Стратегія імпортозаміщення у фармацевтичній галузі: особливості та перспективи реалізації. *Вісник Одеського національного університету. Серія “Економіка”*. 2014. Т. 19. Вип. 2 (2). С. 56–60.

10. Мазаракі А., Мельник Т. Стратегія неоіндустріального імпортозаміщення в Україні. *Вісник КНТЕУ*. 2021. № 5. С. 4–33.

11. Мазаракі А., Мельник Т. Імпорт та перспективи імпортозаміщення в Україні. *Вісник КНТЕУ*. 2012. № 6. С. 5–15.

12. Мельник Т.М., Пугачевська К.С. Імпортозалежність економіки України і пріоритети селективного імпортозаміщення. *Економіка України*. 2016. № 4. С. 29–44. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2016_4_5 (дата звернення: 10.03.2024).

13. Мельник Т., Пугачевська К. Перспективи імпортозаміщення в Україні. *Вісник КНТЕУ*. 2015. № 2. С. 16–32.

14. Васильців Т.Г., Цап М.В. Узагальнення концептуальних положень організаційно-економічного механізму та інструментів державної структурної політики імпортозаміщення. *Бізнес Інформ*. 2014. № 8. С. 40–44.

15. Цап М.В. Дієвість організаційно-економічного механізму державної структурної політики регулювання імпортозаміщення в Україні. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2014. Вип. 24.11. С. 309–316.

16. Цап М.В. Сутнісні характеристики процесу імпортозаміщення та його соціально-економічна роль. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія “Економічні науки”*. 2014. № 4 (1). С. 206–210.

17. Цап М.В. Теоретико-методичні засади державного регулювання імпортозаміщенням. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2014. Вип. 24.8. С. 299–305. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnltu_2014_24 (дата звернення: 10.03.2024).

18. Цап М.В., Калиняк Н.Ю. Теоретичні аспекти імпортозаміщення та рівень імпортозаміщення національного господарства України. *Науковий вісник*

Ужгородського національного університету. Серія “Міжнародні економічні відносини та світове господарство”. 2018. Вип. 18 (3). С. 106–112.

19. Цап М.В., Палінчак М.М. Стратегічні пріоритети державної економічної політики імпортозаміщення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія “Міжнародні економічні відносини та світове господарство”*. 2018. Вип. 18 (3). С. 112–117.

20. Цап М.В., Палінчак М.М., Стебляк Д.М. Сутнісні характеристики процесу імпортозаміщення та його ролі в соціально-економічному розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія “Міжнародні економічні відносини та світове господарство”*. 2018. Вип. 18 (3). С. 118–122.

21. Дунаєв І.В., Бабаєв В.Ю. Імпортозаміщення в контексті вибору механізмів державної зовнішньоторговельної політики України. *Державне будівництво*. 2012. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVu_2012_1_14 (дата звернення: 10.03.2024).

22. Лупак Р.Л. Державна політика імпортозаміщення в системі забезпечення економічної безпеки України: пріоритети та інструменти реалізації: монографія. Львів: Видавництво ННБК “АТБ”, 2018. 527 с.

23. Кундицький О.О. Стратегія державного регулювання імпортозаміщення в аграрному секторі України. *Науковий вісник МГУ. Серія “Економіка і менеджмент”*. 2015. Вип. 10. С. 60–62.

24. Карасьова Н.А. Стратегія імпортозаміщення та експортоорієнтований розвиток в аграрному секторі. *Вісник Одеського національного університету. Серія “Економіка”*. 2015. Т. 20. Вип. 3. С. 41–45.

25. Губа М.І. Імпортозаміщення в системі забезпечення розвитку продовольчого ринку. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Вип. 7. С. 117–121. URL: <http://global-national.in.ua/archive/7-2015/27.pdf> (дата звернення: 10.03.2024).

26. Чех М.М., Василиця О.Б., Польовська В.Т. Імпортозаміщення та залучення прямих іноземних інвестицій в Україну. *Актуальні проблеми економіки*. 2016. № 4. С. 87–96.

27. Прушківська О.В. Експортоспроможна та імпортозаміщуюча політика у формуванні споживчого ринку національної економіки в умовах глобалізації. *Економічний вісник Національного гірничого університету*. 2017. № 4. С. 52–58.
28. Кисіль Т.В. Теоретичні засади використання стратегії імпортозаміщення на промислових підприємствах. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2014. № 1. С. 64–71.
29. Ващенко Т.В. Актуалізація стратегії імпортозаміщення в конкурентному середовищі промислових підприємств. *Вісник Одеського національного університету. Серія “Економіка”*. 2016. Т. 21. Вип. 2. С. 77–82.
30. Ващенко Т.В., Летуновська Н.Є. Роль інноваційного малого бізнесу у вирішенні завдання імпортозаміщення та підвищення конкурентоспроможності промислового сектору в умовах забезпечення випереджального розвитку. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 31. С. 49–52.
31. Романова Т.В. Підвищення адаптаційних можливостей національної економіки методами структурної політики. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 17. С. 45–49.
32. Helleiner J.K. Markets, Politics and Globalization. Can the Global Economy be Civilized? *10th Raul Prebisch Lecture*, Geneva. 2000, pp. 18–47.
33. Levine R., Renelt D. Sensitivity Analysis of Cross – Country Growth Regression. *American Economic Review*. 1992. Vol. 82 (4), pp. 942–963.
34. Schütz F. Co-shaping the Future in Quadruple Helix Innovation Systems: Uncovering Public Preferences Toward Participatory Research and Innovation. *The Journal of Design, Economics, and Innovation*. 2019. Vol. 5. Issue 2, pp. 128–146.
35. Adewale Aregbeshola R. Import substitution industrialisation and economic growth: Evidence from the group of BRICS countries. *Future Business Journal*. 2017. Vol. 3. Issue 2, pp. 138–158.
36. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text> (дата звернення: 10.03.2024).

References

1. Shandrivska, O.Ye. and Tsvetkovska, A.V. (2022), “Research of the Ukraine pharmaceutical market: the market concentration in the focus”, *Visnyk Natsionalnoho universytetu “Lvivska politekhnika”. Seriiia “Problemy ekonomiky ta upravlinnia”*, vol. 1 (9), pp. 56–68.
2. Klunko, N. (2012), “Foreign experience of import substitution in the pharmaceutical industry as an example for Ukraine”, *Ekonomika Ukrainy*, vol. 6, pp. 24–29.
3. Prytulska, N., Motuzka, Yu. and Koshelnyk, A. (2022), “Pharmaceutical market of Ukraine: development trends in the context of the COVID-19 pandemic”, *Tovary i rynky: mizhnarodnyi naukovo-praktychnyi zhurnal*, vol. 1 (41), pp. 19–29.
4. Budnikevich, I. and Honchar, V. (2023), “The features of monopolistic competition in the pharmaceutical market: global and national aspect”, *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Seriiia “Ekonomichni nauky”*, vol. 1, pp. 246–253.
5. Svitovyi, O.M. (2023), “Some aspects of functioning the pharmaceutical market of Ukraine”, *Ekonomika ta suspilstvo*, [Online], vol. 47, available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2178/2104> (Accessed 10 March 2024).
6. Salikhova, O. and Honcharenko, D. (2021), “Challenges of the COVID-19 pandemic to pharmaceutical manufacturing: the EU and Ukraine’s responses”, *Ekonomika i prohnozuvannia*, vol. 3, pp. 93–117.
7. Honcharenko, D.O. (2021), “The Theoretical Approaches and Methodological Principles for Development of Ukrainian Pharmaceutical Production in the Conditions of European Integration”, *Business Inform*, vol. 5, pp. 194–201.
8. Smirnova, H.V. (2021), “The pharmaceutical market regulation in the context of social security optimization”, *Rehionalna ekonomika*, vol. 4, pp. 29–34.
9. Demchenko, N.V. (2014), “Import substitution strategy in the pharmaceutical industry: features and prospects of implementing”, *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu. Seriiia “Ekonomika”*, vol. 19, no. 2 (2), pp. 56–60.

10. Mazaraki, A. and Melnyk, T. (2021), “Neo-industrial import substitution strategy in Ukraine”, *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho torhovelno-ekonomichnoho universytetu*, vol. 5, pp. 4–33.

11. Mazaraki, A. and Melnyk, T. (2012), “Import and prospects of import substitution in Ukraine”, *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho torhovelno-ekonomichnoho universytetu*, vol. 6, pp. 5–15.

12. Melnyk, T.M. and Pugachevska, K.S. (2016), “Import dependence of Ukraine’s economy and priorities of selective import substitution”, *Ekonomika Ukrainy*, vol. 4, pp. 29–44.

13. Melnyk, T. and Pugachevska, K. (2015), “Import substitution perspectives in Ukraine”, *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho torhovelno-ekonomichnoho universytetu*, vol. 2, pp. 16–32.

14. Vasylytsiv, T.H. and Tsap, M.V. (2014), “A Generalization of the Conceptual Foundation of Organizational-Economic Mechanism and Instruments of State Structural Policy of Import Substitution”, *Business Inform*, vol. 8, pp. 40–44.

15. Tsap, M.V. (2014), “The Evaluation of Organizational and Economic Mechanism Effectiveness of Public Import Substitution Structural Policy in Ukraine”, *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*, vol. 24.11, pp. 309–316.

16. Tsap, M.V. (2014), “Conceptual characteristics of import substitution process and it’s social and economic role”, *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Seriiia “Ekonomichni nauky”*, vol. 4 (1), pp. 206–210.

17. Tsap, M.V. (2014), “Some Theoretical and Methodical Principles of Import Substitution Government Regulation”, *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*, vol. 24.8, pp. 299–305.

18. Tsap, M.V. and Kalinyak, N.Yu. (2018), “Theoretical aspects of import substitution and the level of import substitution of the national economy of Ukraine”, *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriiia “Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo”*, vol. 18 (3), pp. 106–112.

19. Tsap, M.V. and Palinchak, M.M. (2018), “Strategic priorities of the state economic policy of import substitution”, *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho*

natsionalnoho universytetu. Seriiia "Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo", vol. 18 (3), pp. 112–117.

20. Tsap, M.V., Palinchak, M.M. and Steblak, D.M. (2018), "Essential characteristics of the process of import substitution and its role in socio-economic development", *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriiia "Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo"*, vol. 18 (3), pp. 118–122.

21. Dunayev, I.V. and Babayev, V.Iu. (2012), "Import substitution in the context of alternatives for 9 governmental foreign trade policy mechanisms of Ukraine", *Derzhavne budivnytstvo*, [Online], vol. 1, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2012_1_14 (Accessed 10 March 2024).

22. Lupak, R.L. (2018), *Derzhavna polityka importozamishchennia v systemi zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy: priorytety ta instrumenty realizatsii* [State policy of import substitution in the system of ensuring economic security of Ukraine: priorities and implementation tools], NNVK "ATB", Lviv, Ukraine.

23. Kunditskyi, O.O. (2015), "State regulation of import substitution strategy in the agricultural sector of Ukraine", *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriiia "Ekonomika i menedzhment"*, vol. 10, pp. 60–62.

24. Karasova, N.A. (2015), "Import substitution strategy and export-led development in agricultural sector", *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu. Seriiia "Ekonomika"*, vol. 20, no. 3, pp. 41–45.

25. Huba, M.I. (2015), "Import substitution system to ensure the development of the food market", *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*, [Online], vol. 7, pp. 117–121, available at: <http://global-national.in.ua/archive/7-2015/27.pdf> (Accessed 10 March 2024).

26. Chekh, M.M., Vasylytsya, O.B. and Polovska, V.T. (2016), "Import substitution and foreign direct investment promotion in Ukraine", *Aktualni problemy ekonomiky*, vol. 4, pp. 87–96.

27. Prushkivska, O.V. (2017), "Export-oriented and import-substitution policy in formation of the consumer market of the national economy in globalization conditions", *Ekonomichni visnyk Natsionalnoho hirnychoho universytetu*, vol. 4, pp. 52–58.

28. Kysil, T.V. (2014), “The theoretical basis for using the strategy of import substitution at industrial enterprises”, *Marketynh i menedzhment innovatsii*, vol. 1, pp. 64–71.

29. Vashchenko, T.V. (2016), “Actualization of the import substitution strategy for the industrial enterprises within the competitive environment”, *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu. Seriiia “Ekonomika”*, vol. 21, no. 2, pp. 77–82.

30. Vashchenko, T.V. and Letunovska, N.Ie. (2018), “The role of innovative small business in solving the problem of import substitution and increasing the competitiveness of the industrial sector as a condition to ensure rapid development”, *Prychornomorski ekonomichni studii*, vol. 31, pp. 49–52.

31. Romanova, T.V. (2016), “Increasing the adaptive capacity of the national economy by methods of structural policy”, *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 17, pp. 45–49.

32. Helleiner, J.K. (2000), “Markets, Politics and Globalization. Can the Global Economy be Civilized?” *10th Raul Prebisch Lecture*, pp. 18–47.

33. Levine, R. and Renelt, D. (1992), “Sensitivity Analysis of Cross – Country Growth Regression”, *American Economic Review*, vol. 82 (4), pp. 942–963.

34. Schütz, F. (2019), “Co-shaping the Future in Quadruple Helix Innovation Systems: Uncovering Public Preferences Toward Participatory Research and Innovation”, *The Journal of Design, Economics, and Innovation*, vol. 5, issue 2, pp. 128–146.

35. Adewale Aregbeshola, R. (2017), “Import substitution industrialisation and economic growth: Evidence from the group of BRICS countries”, *Future Business Journal*, vol. 3, issue 2, pp. 138–158.

36. President of Ukraine (2019), Decree “About the Sustainable Development Goals of Ukraine for the period until 2030”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text> (Accessed 10 March 2024).

Стаття надійшла до редакції 15.03.2024 р.